

Prikaz razvoja zdravstvene službe u Puli u okviru povijesnomedicinskih zbivanja u Istri

---

Rudelić, Ivan; Maretić, Zvonimir

Source / Izvornik: **Saopćenja, 1983, 29/26, 241 - 253**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:184:465401>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

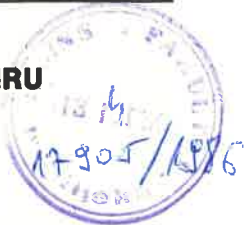
[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

IZ POVIJESTI FARMACIJE I MEDICINE

PRIKAZ RAZVOJA ZDRAVSTVENE SLUŽBE U PULI U OKVIRU POVIJESNOMEDICINSKIH ZBIVANJA U ISTRI

Doc. dr Ivan Rudelić, prof. dr Zvonimir Maretić

Pula i cijeli istarski poluotok odvajkada su pružali veoma prikladne uvjete života, zahvaljujući svom geografskom položaju i pogodnim klimatskim prilikama, pa je naseljavanje ovih krajeva počelo rano, još u prethistoriji. Protoilirski i Iliri smatraju se starosjediocima ovog prostora. Prema Dioskoridu i Pliniju, već su Iliri dobro poznavali i cijenili ljekovito bilje; tako je i biljka *Gentiana* dobila ime po ilirskom kralju Genciju, zatim *Liburnica* po Liburnima, a *Iris illyrica* (perunika) prozvana je po Ilirima (1). Iliri su u Istru uveli željezne predmete i koristili su se kozmetičkim i medicinskim instrumentima (britve, igle, kliješta), iako im je medicina bila na magičnoj osnovi (1,2).

Prirodno bogatstvo i položaj Istre privlačili su dakako i Rimljane, u doba njihove ekspanzije, ali su Iliri zaustavljali širenje Rimskog carstva sve dok rimske legije nisu osvojile i posljednje ilirsko uporište u Istri – Nezakcij (Vizače) kraj Valture (Pula) – na čelu kojega je bio posljednji ilirski kralj Epulon (177. g. pr. n. ere). Time su zapravo Rimljani definitivno osvojili čitavu Istru i tamo uspostavili svoju vlast.

Zdravstveni podaci iz rimskog doba, prema preostalim fragmentima povijesnih ostataka do kojih se danas može doći (Arheološki muzej u Puli i u Gorici), dovoljno jasno govore da je zdravstvo bilo na zavidnoj razini za to doba. Ovo naše mišljenje potvrđuje i postojanje Eskulapove hrama u Puli i podaci o prisutnosti određenog broja liječnika i primalja u svim većim mjestima po Istri. Među liječnicima u Puli spominje se arhijatar Atius Caius, zatim P. Coesus Orteanus. Inače zadaća je arhijatra bila da nadgleda rad liječnika, zubara i primalja i da besplatno liječi siromahe (3).

Bogata vodoopskrba i regulirana dispozicija otpadnih tvari u rimsko doba govore također o povoljnoj razini higijene u gradovima. Iz toga razdoblja potječu i podaci o učinku ljekovitih voda Istarskih toplica, a u tom kontekstu navodi se, kao vjerojatno, da se u njima, osamdesetih godina pr. n. ere, liječio od neke spolne bolesti i rimski konzul i, kasnije, diktator Sula (Lucius Cornelius Sulla) (4,5). Poznato je, naime, da je kupanje u životu Grka i Rimljana i inače zauzimalo posebno važno

mjesto. Rimljani su termalne izvore smatrali ljekovitima, a u carskom Rimu terme su bile raskošno građene i služile su često kao središte društvenog života (6). No, dekadencija i propast Rimskog carstva kao i seoba naroda negativno su utjecale na medicinu i u ovom kraju.

Jedna od sljedećih etapa razvoja medicine u nas počinje u VII. stoljeću u duhu zapadnoevropske »samostanske medicine«, čija je stručna i znanstvena razina u biti skromni ostatak antičke medicine, jer se tadašnji znanstveni rad sastojao uglavnom u prepisivanju starih medicinskih traktata i receptnih priručnika (1). Već poslije Nikejskog koncila 325. godine osnovan je prvi hospital kod Cezareje, nakon čega se pojavljuju i drugi hospitali na Istoku. Na zapadnoevropskom prostoru prvi je hospital osnovan u Lyonu 542. godine, a nakon toga ove su se zdravstvene ustanove ubrzo širile u samostanima i opatijama u zapadnoj Evropi (1,7). Svrha ovih zapadnoevropskih hospitala doduše nije bila isključivo liječenje bolesnika, nego su hospitali bili i ubožnice i nahodišta, pa i konačišta. Do prvog odvajanja bolesnika u tim institucijama, u suvremenom smislu riječi, došlo je mnogo kasnije, tek u XVII. stoljeću. U toj samostanskoj medicini bogoštovlje je bilo svakako od najvećeg značenja, a bolest se prikazivala kao kazna i kušnja božja, i, prema tome, i ozdravljenje je ovisilo o božjoj milosti, o zagovoru svetaca i o čudotvornoj moći relikvija, pa su se uz medicinu dijelili i sveti zapisi.

Prvi hospital na našem priobalju otvoren je već u ranom srednjem vijeku u Zadru 559. godine, ali ne po uzoru zapadnoevropskom nego po uzoru carigradskog hospitala, koji je raskošno opremio car Justinijan (1,8). Potkraj šestog i početkom sedmog stoljeća nadire u Istru slavensko stanovništvo i već 602. godine Slaveni su u znatnom broju naselili unutrašnjost Istre, a 611. zaposjeli su veće površine istarskog poluotoka, pogodne za ispašu i poljodjelstvo (1).

Medicina Južnih Slavena, koji su nastanili ovaj prostor, bila je, u doba njihovog dolaska, svakako ispod razine zapadnoe-

vropske crkvene medicine. Povijesnomedicinskih podataka o tim starim Slavenima nije ostalo mnogo, no posredno, preko bizantinskih zapisa, može se doznati da su Slaveni vjerovali u četiri grupe uzročnih faktora, potencijalnih uzročnika bolesnih stanja ljudi (8). Nepovoljni fizički, mehanički i drugi prirodni štetni činioci iz neposredne čovjekove okoline mogu biti odgovorni za nastanak bolesti. Zatim bolest može nastupiti zbog nepravilne i loše prehrane, a i poremećenog psihičkog stanja čovjeka. Zdravlje, međutim, može biti narušeno i nastankom poremećenja u humoralnim zbivanjima u tijelu čovjeka. No, i nasljeđivanje i magično-teurgički uzroci mogu utjecati na izbijanje bolesti, osobito kod bolesti unutarnjih organa. Ali one se mogu pojaviti i kao posljedica neprijateljskog vraćanja, opsjednutosti duhovima, kao kazna uvrijeđenog boga i tome slično (1, 8). Slaveni su imali brojne nazive za pojedine dijelove tijela i unutarnje organe, a to govori da su imali određeno znanje iz anatomije. Krv je nosilac životne snage, ali dah ili »duša« (disanje) je osnova života. Iz ovog se može zaključiti da su empirija i magija bile osnova slavenskoga medicinskog shvaćanja tog dalekog doba. Međutim, iskustvo o velikom pomoru majki i novorođenčadi dovelo je do toga da su stari Slaveni primijenili određenu epidemiološku zaštitu majke i djeteta tako da ih zbog uroka prvih dana nakon poroda, u pravilu, nije smio nitko vidjeti. Vrač je bio i liječnik i čarobnjak. Stari su Hrvati u Istri poznavali ljekovito bilje, a bavili su se i namještanjem isčaušenih i prelomljenih udova. Poznavali su trepanaciju, liječenje »živom vatrom« i drugo (1).

Došavši u dodir s istroromanskim stanovništvom, Hrvati su prihvatili neka njihova medicinska iskustva i upoznali su novo ljekovito bilje kao što je kamilica, maslina i maslinovo ulje, a preko dalmatinskih gradova dolaze u kontakt s bizantinskom medicinom (1). Pokršćavanje Slavena u IX. stoljeću uvjetovalo je napuštanje njihove poganske medicine. Međutim, ekspanzija arapske medicine zahvatila je i istarsko područje u X. i XI. stoljeću. Kao potvrdu

o tome mogli bismo navesti ljudsku bedrenu kost iz nalazišta nekropole Dvigrada, koja je savršeno zarasla (prijelom vrata femura), što se nije moglo postići bez ekstenzije, a to je mogao uraditi samo ranarnik koji je to umijeće mogao tad naučiti jedino od Arapa (9).

SAMOSTANSKA MEDICINA U ISTRI

Poticaj za stvaranje samostanske medicine na zapadnoevropskom području dao je još u šestom stoljeću sam osnivač benediktinskog reda sv. Benedikt iz Nursije (Norcia).

Razvoj medicine po uzoru zapadnoevropske samostanske medicine u ovom prostoru započeo je u biti u sedmom stoljeću. Uspješnost u širenju kršćanstva treba, vjerojatno, jednim dijelom zahvaliti činjenici da je Regula benediktinskih obitelji nalagala da se svaki monah treba uzdržavati svojim osobnim radom, obrađivanjem zemlje (»ora et labora«). Prema spomenutoj Reguli »Prazdnost je neprijatelj duši i zato na vrijeme narejena dlužni sut bratija i rukama djelati« (»Otiositas inimica est animae et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum«) (10).

Iako je Pula osnovana u dalekoj prethistoriji i premda su se na ovom istarskom tlu izmjenjivale mnoge kulture od najstarijih vremena do danas, prave bolnice, u suvremenom smislu riječi, u Puli nije bilo do devetnaestog stoljeća. Još u ranom srednjem vijeku su, međutim, bili poznati hospitali koje su vodili redovnici. Najstariji benediktinski hospitali u Istri bili su osnovani polovinom VI. stoljeća, osobito nastojanjem i potporom ravenskog nadbiskupa Maksimijana, porijeklom Istranina iz Vistra (Vistar ili Vestar, lokalitet između Bala i Rovinja), a to je bilo vrijeme kad su se slične ustanove osnivale i na Apeninskom poluotoku. Samo na Puljštini bilo je sagrađeno sedam samostana i opatija: Sv. Marija Krasna (Formosa), Sv. Mihovil nad Pulom (sjedište bolničkog kompleksa Medicinskog centra Pula), Sv. Andrija pred

Pulom, Sv. Marija de Cereto i Sv. Ivan u Medulinu (u njima su živjeli redovnici), zatim Sv. Teodor i Sv. Katarina u Puli (u kojima su živjele koludrice (10).

Benediktinske jedinice bile su locirane uglavnom nedaleko od morske obale i uz putove komunikacija, na plodnom zemljištu. S medicinskog gledišta u Reguli sv. Benedikta treba spomenuti član 36. tog statuta koji glasi: »Ot nemočne brat(i)je« (»De infirmis fratribus«), u kojemu se naglašava odgovornost opata koji se imao brinuti da bolesnici budu uredno njegovani: »Primisalje veliko imij op(a)t da ot ključara ili inih službenikov nemoćnici ne budite ponevredovani, are le nemu gleda što ljubo očenići sgriše« (»Curam autem maximam habeat abbas, ne a cellarariis aut servitoribus negligantur infirmi, quia ad ipsum respicit quidquid a discipulis delinquitur«). U samostanima benediktinci su imali posebnu sobu za bolesnika: »Nemočna br(a)t(i)ja o sebi imijte komoru narejenu i službenik' ih' B(og)a boj se i ljub'veno služji im'« (»Quibus fratribus infirmis sit cella super se deputata et servitor timens Deum et diligens ac solitus«). Bolesnicima je bilo osigurano redovito kupanje: »A kupelj nemoćnikom', kim' potribna je vdaj se« (»Balnearum usus infirmis quotiens expedit offeratur«) »a zdravim' i mlajim' kasnije vdaj se« (»sanis autem et maxime iuvenibus tardius concedatur«). Zdravi redovnici nisu se hranili mesom, međutim bolesnicima i rekonvalescentima bilo je dopušteno uživanje mesa sve do njihovog ozdravljenja: »A mesoija usilno nemoćnim' i malomoćnim' do ozdravljenja moći vdaj' im se, a koliko poždravet' se, toliko mesa ne jijte« (»Sed et carniū esus infirmis omnino debilibus pro reparatione concedatur; et ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant«). Tijekom vremena benediktinci su u svojim samostanima imali dvije sobe za njegovanje bolesnih: u jednoj su njegovali braću pod nadzorom fratara bolničara, nazvanog infirmarius, a u drugu bi prihvaćali bolesnika iz građanstva kojega je njegovao drugi redovnik, nazvan eleemosynarius. U tom benediktinskom razdoblju od VI. do XII. stoljeća u Istri je bilo više od dvadeset samostanskih jedinica (samostana) koje su,

mjesto. Rimljani su termalne izvore smatrali ljekovitima, a u carskom Rimu terme su bile raskošno građene i služile su često kao središte društvenog života (6). No, dekadencija i propast Rimskog carstva kao i seoba naroda negativno su utjecale na medicinu i u ovom kraju.

Jedna od sljedećih etapa razvoja medicine u nas počinje u VII. stoljeću u duhu zapadnoevropske »samostanske medicine«, čija je stručna i znanstvena razina u biti skromni ostatak antičke medicine, jer se tadašnji znanstveni rad sastojao uglavnom u prepisivanju starih medicinskih traktata i receptivnih priručnika (1). Već poslije Nikejskog koncila 325. godine osnovan je prvi hospital kod Cezareje, nakon čega se pojavljuju i drugi hospitali na Istoku. Na zapadnoevropskom prostoru prvi je hospital osnovan u Lyonu 542. godine, a nakon toga ove su se zdravstvene ustanove ubrzo širile u samostanima i opatijama u zapadnoj Evropi (1,7). Svrha ovih zapadnoevropskih hospitala doduše nije bila isključivo liječenje bolesnika, nego su hospitali bili i ubožnice i nahodišta, pa i konačišta. Do prvog odvajanja bolesnika u tim institucijama, u suvremenom smislu riječi, došlo je mnogo kasnije, tek u XVII. stoljeću. U toj samostanskoj medicini bogoštovlje je bilo svakako od najvećeg značenja, a bolest se prikazivala kao kazna i kušnja božja, i, prema tome, i ozdravljenje je ovisilo o božjoj milosti, o zagovoru svetaca i o čudotvornoj moći relikvija, pa su se uz medikaciju dijelili i sveti zapisi.

Prvi hospital na našem priobalju otvoren je već u ranom srednjem vijeku u Zadru 559. godine, ali ne po uzoru zapadnoevropskom nego po uzoru carigradskog hospitala, koji je raskošno opremio car Justinijan (1,8). Potkraj šestog i početkom sedmog stoljeća nadire u Istru slavensko stanovništvo i već 602. godine Slaveni su u znatnom broju naselili unutrašnjost Istre, a 611. zaposjeli su veće površine istarskog poluotoka, pogodne za ispašu i poljodjelstvo (1).

Medicina Južnih Slavena, koji su nastanili ovaj prostor, bila je, u doba njihovog dolaska, svakako ispod razine zapadnoe-

vropske crkvene medicine. Povijesnomedicinskih podataka o tim starim Slavenima nije ostalo mnogo, no posredno, preko bizantinskih zapisa, može se doznati da su Slaveni vjerovali u četiri grupe uzročnih faktora, potencijalnih uzročnika bolesnih stanja ljudi (8). Nepovoljni fizički, mehanički i drugi prirodni štetni činioci iz neposredne čovjekove okoline mogu biti odgovorni za nastanak bolesti. Zatim bolest može nastupiti zbog nepravilne i loše prehrane, a i poremećenog psihičkog stanja čovjeka. Zdravlje, međutim, može biti narušeno i nastankom poremećenja u humoralnim zbivanjima u tijelu čovjeka. No, i nasljeđivanje i magično-teurgički uzroci mogu utjecati na izbijanje bolesti, osobito kod bolesti unutarnjih organa. Ali one se mogu pojaviti i kao posljedica neprijateljskog vraćanja, opsjednutosti duhovima, kao kazna uvrijeđenog boga i tome slično (1, 8). Slaveni su imali brojne nazive za pojedine dijelove tijela i unutarnje organe, a to govori da su imali određeno znanje iz anatomije. Krv je nosilac životne snage, ali dah ili »duša« (disanje) je osnova života. Iz ovog se može zaključiti da su empirija i magija bile osnova slavenskoga medicinskog shvaćanja tog dalekog doba. Međutim, iskustvo o velikom pomoru majki i novorođenčadi dovelo je do toga da su stari Slaveni primijenili određenu epidemiološku zaštitu majke i djeteta tako da ih zbog uroka prvih dana nakon poroda, u pravilu, nije smio nitko vidjeti. Vrač je bio i liječnik i čarobnjak. Stari su Hrvati u Istri poznavali ljekovito bilje, a bavili su se i namještanjem isčašenih i prelomljenih udova. Poznavali su trepanaciju, liječenje »živom vatrom« i drugo (1).

Došavši u dodir s istroromanskim stanovništvom, Hrvati su prihvatili neka njihova medicinska iskustva i upoznali su novo ljekovito bilje kao što je kamilica, maslina i maslinovo ulje, a preko dalmatinskih gradova dolaze u kontakt s bizantinskom medicinom (1). Pokršćavanje Slavena u IX. stoljeću uvjetovalo je napuštanje njihove poganske medicine. Međutim, ekspanzija arapske medicine zahvatila je i istarsko područje u X. i XI. stoljeću. Kao potvrdu

o tome mogli bismo navesti ljudsku bedrenu kost iz nalazišta nekropole Dvigrada, koja je savršeno zarasla (prijelom vrata femura), što se nije moglo postići bez ekstenzije, a to je mogao uraditi samo ranarnik koji je to umijeće mogao tad naučiti jedino od Arapa (9).

SAMOSTANSKA MEDICINA U ISTRI

Poticaj za stvaranje samostanske medicine na zapadnoevropskom području dao je još u šestom stoljeću sam osnivač benediktinskog reda sv. Benedikt iz Nursije (Norcia).

Razvoj medicine po uzoru zapadnoevropske samostanske medicine na ovom prostoru započeo je u biti u sedmom stoljeću. Uspješnost u širenju kršćanstva treba, vjerojatno, jednim dijelom zahvaliti činjenici da je Regula benediktinskih obitelji nalagala da se svaki monah treba uzdržavati svojim osobnim radom, obrađivanjem zemlje (»ora et labora«). Prema spomenutoj Reguli »Prazdnost je neprijatelj duši i zato na vrijeme narejena dlužni sut bratija i rukama djelati« (»Otiositas inimica est animae et ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum«) (10).

Iako je Pula osnovana u dalekoj prethistoriji i premda su se na ovom istarskom tlu izmjenjivale mnoge kulture od najstarijih vremena do danas, prave bolnice, u suvremenom smislu riječi, u Puli nije bilo do devetnaestog stoljeća. Još u ranom srednjem vijeku su, međutim, bili poznati hospitali koje su vodili redovnici. Najstariji benediktinski hospitali u Istri bili su osnovani polovinom VI. stoljeća, osobito nastojanjem i potporom ravenskog nadbiskupa Maksimijana, porijeklom Istranina iz Vistra (Vistar ili Vestar, lokalitet između Bala i Rovinja), a to je bilo vrijeme kad su se slične ustanove osnivale i na Apeninskom poluotoku. Samo na Puljštini bilo je sagrađeno sedam samostana i opatija: Sv. Marija Krasna (Formosa), Sv. Mihovil nad Pulom (sjedište bolničkog kompleksa Medicinskog centra Pula), Sv. Andrija pred

Pulom, Sv. Marija de Cereto i Sv. Ivan u Medulinu (u njima su živjeli redovnici), zatim Sv. Teodor i Sv. Katarina u Puli (u kojima su živjele koludrice (10).

Benediktinske jedinice bile su locirane uglavnom nedaleko od morske obale i uz putove komunikacija, na plodnom zemljištu. S medicinskog gledišta u Reguli sv. Benedikta treba spomenuti član 36. tog statuta koji glasi: »Ot nemočne brat(i)je« (»De infirmis fratribus«), u kojemu se naglašava odgovornost opata koji se imao brinuti da bolesnici budu uredno njegovani: »Primisalje veliko imij op(a)t da ot ključara ili inih službenikov nemoćnici ne budite ponevredovani, are k nemu gleda što ljubo očenići sgriše« (»Curam autem maximam habeat abbas, ne a cellarariis aut servitoribus negligantur infirmi, quia ad ipsum respicit quidquid a discipulis delinquitur«). U samostanima benediktinci su imali posebnu sobu za bolesnika: »Nemočna br(a)t(i)ja o sebi imij'te komoru narejenu i službenik' ib' B(og)a boj se i ljub'veno služi im'« (»Quibus fratribus infirmis sit cella super se deputata et servitor timens Deum et diligens ac solitus«). Bolesnicima je bilo osigurano redovito kupanje: »A kupelj nemoćnikom', kim' potrebna je vdaj se« (»Balanearum usus infirmis quotiens expedit offeratur«) »a zdravim' i mlajim' kasnije vdaj se« (»sanis autem et maxime iuvenibus tardius concedatur«). Zdravi redovnici nisu se hranili mesom, međutim bolesnicima i rekonvalescentima bilo je dopušteno uživanje mesa sve do njihovog ozdravljenja: »A mesoija usilno nemoćnim' i malomoćnim' do ozdravljenja moći vdaj' im se, a koliko pozdravet' se, toliko mesa ne jijte« (»Sed et carniem esus infirmis omnino debilibus pro reparatione concedatur; et ubi meliorati fuerint, a carnibus more solito omnes abstineant«). Tijekom vremena benediktinci su u svojim samostanima imali dvije sobe za njegovanje bolesnih: u jednoj su njegovali braću pod nadzorom fratra bolničara, nazvanog infirmarius, a u drugu bi prihvaćali bolesnika iz građanstva kojega je njegovao drugi redovnik, nazvan eleemosynarius. U tom benediktinskom razdoblju od VI. do XII. stoljeća u Istri je bilo više od dvadeset samostanskih jedinica (samostana) koje su,

pored svoje osnovne funkcije (pokršta-
vanje Slavena, Hrvata), razvijale određenu
zdravstvenu i medicinsku djelatnost.

Pored benediktinaca, samostansku su medi-
cinu (nešto kasnije) širili redovnici jednog
drugog reda – templari – koji su svoje
hospitale osnivali na putovima kretanja
preko Istre prema Palestini, ali njihove
institucije nisu bile tako brojne kao one
benediktinske (1). Svoje hospitale su osno-
vali na Rižanskom prijelazu, na prijelazu
preko rijeke Mirne (Djevica poljana –
Madonna dei campi), zatim kod Lima
(bivši benediktinski samostan), u Poreču
(Sv. Ivan preko Mora) i u Puli pokraj
starog izvora vode, koji su Rimljani bili
prozvali Nympheum. Njihovo se djelova-
nje protezalo od 1119. do 1312. godine.
Nije nam poznato koliku su ulogu u Istri
imali redovnici ivanovci ili »bolnička
braća« a ni njihovo postojanje u Puli, ali
franjevački su hospitali imali određenu
zdravstvenu djelatnost u Puli (1227), u
Pazinu (1283), a zatim Labinu, Roču,
Piranu i u Kopru. Dolaskom pavlina u
Istru (»bijeli fratri«) osnivaju se novi
hospitali u Čepiću (Sv. Marija, 1395), u Sv.
Petru u Šumi (1546), u Baratu (1546), u
Motovunu (Sv. Elizabeta, 1597) (1). Pavlini
su se smatrali dobrim terapeutima, pozna-
vali su ljekovito bilje i bavili su se
kirurškom disciplinom.

U vremenu od XIII. do XVI. stoljeća u
istarskim se gradovima javlja samouprava
koja rješava niz gradskih pitanja pa tako i
stalne prisutnosti liječnika i pitanje grad-
skih hospitala, a to se smatra novom
kvalitetom u zdravstvu (1). Prvi takav
hospital osnovan je još 1222. godine u
Piranu, zatim u Kopru (1262), u Poreču
(Sv. Blaž, 1376), u Rovinju (1475), u
Nedešćini (1485), u Pazinu (1541), u
Motovunu (1622) i u Barbanu, ali i u
drugim istarskim mjestima, pa i u Vodnja-
nu i u Puli (1), tako da je do konca XVIII.
stoljeća na istarskom tlu djelovalo oko 25
hospitala. Ovi su hospitali odigrali značaj-
nu ulogu, ali, kasnije, potkraj XVIII.
stoljeća, pokazalo se da je njihova funkcija
preživjela, pa su austrijskim zakonom
ukinuti (Van Swieten).

244

POVIJESNA ZBIVANJA NA MIHOVILOVU BRDU

Mihovilovo brdo ili Vrh nad Pulom bio je
u prošlosti mjesto mnogih zbivanja još
mnogo prije izgradnje bolničkog komplek-
sa današnjeg Medicinskog centra, sagrađe-
nog na sjevernoj strani i u podnožju tog
brdašca.

Prema podacima dobivenim proučavanjem
koštanih ostataka iz starih istarskih nekro-
pola, računa se da su ovaj kraj u davnoj
prapovijesti naselile dvije populacije ljudi:
jedna mediteranska i druga indoevropska
(11). Mediteranci su dospjeli ovamo s obala
Sredozemlja i njihovi koštani ostaci karak-
terizirani su okruglim lubanjama. Ta je
populacija sahranjivala svoje mrtvace čita-
ve. Mediteranci su bili najčešće pomorci,
štovali su zemlju koja im je pružala
sigurniji oslonac nego uzburkano more s
kojim su se često borili i stoga su svoje
pokojnike predavali »majci« zemlji na
vječni počinak. Druga populacija – Indoe-
vropljani – došla je u Evropu i u ove
krajeve iz Centralne Azije, a pokazivali su
dolihocefalni (izduljeni) oblik lubanja.
Indoevropljani su spaljivali svoje mrtvace i
potom pokapali njihove ostatke. Arijevci
su štovali Sunce, jer ono daje život na
zemlji, a na zemlji je vatra pojava koja
najviše nalikuje na sunce, pa su ti narodi
predavali tjelesa svojih pokojnika vatri
odnosno spaljivali su ih i na taj način
pružali zamišljenu mogućnost njihovog
udruživanja s božanskim Suncem (12).

Današnja Pula prostire se na zemljištu s
nekoliko uzvisina koje, na svoj način, daju
određenu skladnost ovom prostoru. Stara
je Pula bila locirana, međutim, na jednom
mного užem prostoru, a taj danas odgova-
ra uzvisini Kaštel i predjelu neposredno
oko njega. Stoga se Mihovilovo brdo ili
Vrh nad Pulom nalazio izvan stare gradske
jezgre prema istoku, udaljen oko 400
metara od gradskih zidina. U dalekoj
prošlosti, na istočnoj strani Mihovilova
brda Rimljani su bili podigli svoju glavnu
nekropolu. Poslije Konstantinova prizna-
nja kršćanstva, kult mrtvaca i ovdje prelazi
u ruke kršćana i oni tad preuzimaju brigu o

nekropoli na Vrh nad Pulom. Kršćani su
zapravo i dali ime ovom brdašcu – ime Sv.
Mihovila arhandela – koji se štuje kao
zaštitnik duša pokojnika. Prema Kandleru,
na tom su brdu kršćani sagradili crkvu,
najvjerojatnije 555. godine. Osnivači ove
crkve bili su vjerojatno redovnici Sv.
Bazilija, ali su oni ubrzo ustupili mjesto
benediktincima. Pored spomenute bazilike
izgradio se i samostan, pa je tako ovo
mjesto pretvoreno u sjedište jedne veoma
važne opatije, koja je tijekom vremena
postala objekt štovanja i darivanja, te se
obogatila i došla u posjed velikih imanja na
raznim mjestima južne i zapadne Istre.
Pored te stare bazilike, sagrađena je 1005.
godine još jedna crkva, posvećena sv.
Klementu. Na Mihovilovu brdu postojale
su, dakle, dvije bazilike – sv. Mihovila i sv.
Klementa: prva je bila veća, s tri broda, a

druga jednobrodna koja je služila kao
mauzolej istarskim kneževima i njihovim
porodicama. Samostan je bio izgrađen s
lodama, parkom i vrtom za boravak i
manualni rad redovnika (labor manuum),
pa i za rekreaciju njihovu i njihovih
gostiju. Temelje tih crkava mogao je
promatrati, iako u ruševnom stanju, još
Kandler u prošlom stoljeću. Međutim, i
Locatelli je opisao 1590. godine raskoš ovih
građevina na Mihovilovom brdu (11, 13)
(slika 1). Potkraj šesnaestog stoljeća na tom
su se mjestu mogla vidjeti uredna dvorišta,
lođe i apartmani i mramorna cisterna. U
sljedećem se stoljeću stanje u ovoj benedik-
tinskoj opatiji sve više pogoršava. To je
vrijeme kad su Istrom harale epidemije
kuge i malarije, koje su inače imale
značajan utjecaj na depopulaciju istarskog
poluotoka. Vjerojatno je da je bogatstvo i

Slika 1. Pula u XVI. stoljeću. U desnom gornjem kutu vidi se samostan i opatija Sv. Mihovil nad Pulom

245

pomanjkanje podmlatka u ovoj opatiji ubrzalo propadanje ove institucije. Ostaci grčkih mramornih stupova i ostali građevni materijal ovih drevnih građevina poslužio je konačno za podizanje venecijanskih utvrda i za izgradnju drugih crkava u Puljštini. Godine 1850. na Mihovilovu brdu izgrađena je austrijska tvrđava, koja je ubrzo postala skladištem, jer se pokazalo da je neprikladno locirana, a i danas je u toj funkciji. Sve opisane građevine na Mihovilovu brdu bile su građene po uzoru na ranobizantiski arhitektonski sustav čiji je utjecaj dolazio iz Carigrada neposredno ili posredno preko Ravene (14)*.

Iako nije poznato da bi pri Opatiji na Mihovilovu brdu bio osnovan i hospital (u Puli je dakako postojao), u samostanu su se navraćali i liječili se u njemu mnogi značajni ljudi tadašnjice, kao što su istarski kneževi, članovi njihovih porodica i njihovi prijatelji. To je bilo razdoblje samostanske medicine koje bi se moglo prozvati benediktinskim periodom srednjovjekovne medicine.

Opatija na Vrh nad Pulom vjerojatno je bila boravište i velikog talijanskog pjesnika Dantea Alighierija, negdje oko 1304. godine, za vrijeme opata Agiolfi (11). Naime, pjesnik u svojoj »Božanstvenoj komediji« (IX. pjevanje, stihovi 109–117) spominje Pulu i opisuje grobove, pa je logično, gotovo nepobitno, pomišljati da je Dante svoje umjetničke imaginacije mogao dobiti upravo promatrajući nekropolu koja se nalazila na istočnoj padini Mihovilova brda, ali nešto slično je vidio i u Arlu (*«Si come ad Arli, ove il Rodano stagna, si come a Pola, presso del Carnaro, ... fanno i sepulchri tutt' il loco varo»*) (15). Prema ovom opisu Dante je mogao s ovog brdašca promatrati mnogobrojne grobnice i sarkofage koji su se nalazili na istočnoj strani tog brda prema Velikoj poljani i ove su ga slike nadahnule da ih, umjetnički obrađene, opjeva u poznatim prizorima u svojoj Komediji (15, 16).

246 *Ovaj autor Mihovilovo brdo naziva »Vrh nad Pulom«.

U Opatiji sv. Mihovila proveo je posljednje godine života i mađarski kralj Salomon (Salamon) gdje se, nakon neuspjeha da će održati na prijestolju, predao svetačkom načinu življenja. Salomon je umro ovdje 1094. godine i bio je sahranjen u mauzoleju sv. Klementa i nad grobom je postojao kamen s natpisom *«Hic requiescit Illustrissimus Salomon rex Pannoniae»*. Kasnije su (1368. godine) Salomonovi koštani ostaci preseljeni iz mauzoleja istarskih kneževa u puljsku katedralu gdje se i danas nalaze.

Nakon mnogih zbivanja tijekom stoljeća, Opatija na Mihovilovu brdu dočekala je osamnaesto stoljeće u ruševnom stanju, a u devetnaestom su nestali i posljednji ostaci tih značajnih zdanja. Pri iskopavanju zemljišta oko tvrđava 1947. i 1948. godine nađeno je nekoliko ljudskih lubanja a godine 1951. tijekom zemljanih radova sjeverno od zgrade današnje bolničke praonice naišlo se na mnogo ostataka ljudskih kostiju, veoma starih, plitko zakopanih kao u nekoj zajedničkoj grobnici; vjerojatno je da su te kosti već ranije bile iskopane pri nekim zemljanim radovima na ovom lokalitetu i potom zajedno pokopane (5).

Povijesni podaci o Mihovilovu brdu zacijelo su zanimljivi za povijest općenito, za arheologiju, ali i za povijest medicine, tim više što je današnji Medicinski centar u Puli ponikao na tom historijskom tlu, na lokalitetu značajnih povijesnih zbivanja.

BOLNIČKE USTANOVE U PULI

Godine 1807. Francuzi su osnovali vojnu bolnicu u Vodnjanu u Kapucinskom samostanu (slika 2). U novije doba smatra se da su se francuske vojne vlasti koristile još jednom zgradom kao sanitetskim stacionarom. Nakon povratka u Istru (1813) Austrijanci su držali također svoju vojnu bolnicu u Vodnjanu. Ovo je razdoblje, međutim, u kojem se puljski hospital, tad lociran ispod Kaštela, na strani bastiona Priuli, seli (25. rujna 1842) u staru zgradu u sadašnju Prvomajsku ulicu i pretvara se u

Slika 2. Današnji izgled kapucinskog samostana u Vodnjanu koji je u napoleonovo vrijeme bio pretvoren u francusku vojnu bolnicu

prvu općinsku bolnicu u Puli s 84 kreveta. U početku je upravljanje ove bolnice bilo povjereno organizaciji »Bratstvo sv. Tome«. No, i ovu zdravstvenu ustanovu trebali bismo gledati još uvijek više kao dom za smještaj starih i nezbrinutih, a možda manje kao bolnicu u pravom smislu riječi. Upravo ovo jedinstvo bolnice i ubožnice podržavat će koncepciju da se i ubuduće grade bolnice uz koje će se locirati i dom staraca (Casa Pia di Ricovero) (1).

Slika 3. Zgrada stare općinske bolnice nad Arenom iz sedamdesetih godina prošlog stoljeća

Već u prvoj polovini devetnaestog stoljeća Austrijanci pokazuju značajan interes za Pulu kao primorski grad s izrazito zanimljivom lokacijom. Godine 1840. počinje vojnopomorska izgradnja Pule koja postaje (1854) glavna ratna luka. Osnivanje Vojne bolnice u Puli 1861. godine veliki je zdravstveni događaj, a dvije godine kasnije otvoreno je i mornarsko groblje. U Puli je godine 1859. živjelo oko 9000 stanovnika, i to 1842 građanina sa stalnim boravkom, 3000 radnika koji su ovamo došli zbog zarade i 4000 ljudi u vojnoj službi (1).

Ovo je razdoblje opterećeno raznim epidemijama zaraznih bolesti. Epidemijama malarije i kolere pridružila se godine 1872. i variola vera i, zbog takve akutne zdravstvene situacije, izgrađena je jedna ovela baraka za oboljele od velikih boginja na mjestu pokraj Arene (izvan grada). Nakon smirivanja ove epidemijske situacije, spomenuta je baraka ostala prazna. Međutim, nova su urbanistička rješenja uvjetovala rušenje dotadašnje bolnice u Prvomajskoj ulici, pa se prišlo izgradnji nove bolnice kapaciteta od 150 kreveta na mjestu spomenute barake. Ova je bolnica imala interni, kirurški i »sifilitički« odjel, ali je podignut i paviljon za zarazne bolesti, osam soba za smještaj duševnih bolesnika i mrtvačnica (slika 3).

Ubrzo međutim, u skladu s ekonomskim usponom Pule i s povećanjem broja stanov-

Slika 4. Nova je bolnica u Puli izgrađena na Mihovilovu brdu 1896. godine

ništva, uvidjelo se da ova bolnica, koja je bila sagrađena pokraj amfiteatra Arene, ne odgovara više smještaju bolesnika ni medicinskom radu, a k tome nije se imala kamo širiti zbog novih kuća, koje su u međuvremenu bile izgrađene u njezinoj neposrednoj blizini. To je bio razlog da se predstavnici grada odluče za izgradnju veće nove bolnice.

Prva je odluka bila da se ta bolnica sagradi na Brdu puhova (Monte Ghiro), ali se kasnije odustalo od ovog plana i 1894. godine izglasana je druga odluka prema kojoj se nova bolnica trebala izgraditi na sjevernoj strani Mihovilova brda, u istočnom dijelu grada, možda zbog toga jer se na Brdu puhova već od 1848. godine nalazilo gradsko groblje, koje je tada doduše zauzimalo manji dio tog brda. Ova gradska bolnica sagrađena je 1896. godine (početak izgradnje 1894) po paviljonskom sustavu, kapaciteta od 300 kreveta. Bolnica je imala interni, kirurški, zarazni, psihijatrijski, kožnovenerični i očni odjel te prateće objekte, a sve je to bilo smješteno u osam zgrada. Službeno otvorenje obavljeno je 6. listopada 1896. godine (slika 4). Prvi ravnatelj ove gradske bolnice bio je dr Ivan Bossi. Godine 1903. ova je bolnica postala provincijskom bolnicom. Na rad u njoj primljeni su doktori Antičević, Jaschi, Peschle i drugi. Pula je potkraj 1899. godine imala 31.654 stanovnika (1, 11).

248

NEKA ZBIVANJA OD PRVOG SVJETSKOG RATA DO DANAS

Za vrijeme I. svjetskog rata broj bolesnika se jako smanjio, jer je građanstvo Pule i okolice bilo najvećim dijelom evakuirano iz tog područja ratnih operacija u Češku. Kao primjer navodimo da je 1916. godine broj bolesnika na psihijatriji pao na 6 u usporedbi s brojem 198 iz godine 1912. Talijansku okupaciju bolnica je dočekala s 300 kreveta. Godine 1925. bolnici je prepušten starački dom i tamo su smješteni osim dijela internog odjela i kožni i očni, koji se još i danas tamo nalaze. Iste godine proširen je psihijatrijski odjel dogradnjom južnih krila. Godine 1933. bolnica je dobila ložionicu i centralno grijanje. Između dva rata u bolnici nije uopće postojao ne samo dječji odjel nego niti posebne dječje sobe; na pojedinim odjelima, kao na internom i u rodilištu, uz krevete za odrasle bio je smješten po koji dječji krevetić (3).

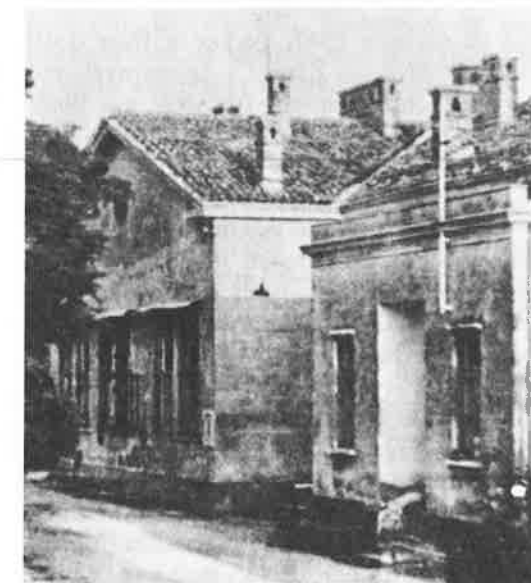
Prvi podaci o rodilištu i ginekologiji datiraju iz 1910. godine (17). Godine 1933. oni dolaze u sklop kirurgije i ne postoje kao zasebni odjel (3).

Za vrijeme II. svjetskog rata bolnica je preživljavala teške dane. I ona je iz svojih redova dala borce i žrtve, liječnika dra Angela Coatta i bolničare: Lea Radolovića, Antona Lazarića i Rudolfa Stepčića. Nakon

rata Pula je 1945. godine s najbližom okolicom potpala pod zonu »A«, pod upravom Angloamerikanaca. Odmah nakon njihova odlaska 15. rujna 1947. godine, Ministarstvo narodnog zdravlja NRH u Zagrebu već je 19. rujna poslalo ekipu liječnika, medicinskih sestara i ostalih zdravstvenih radnika da preduzmu bolnicu i izvanbolničku službu u Puli. Ekipu su sačinjavali: dr Ivan Kosić – ravnatelj, dr Grga Lučić-Lavčević – pomoćnik i zamjenik ravnatelja, a šefovi odjela bili su: prim. dr Mario Duić – kirurgija, dr Franjo Jelašić – neuropsihijatrija, dr Milan Berger – ginekologija, dr Anselmo Marčelić – oftalmologija, prim. dr Zlatko Pfefferer – otorinolaringologija, dr Stjepan Piuković – dermatovenerologija, dr Ante Kljaković – ftiziologija, dr Lujo Križ – rendgenologija, mr ph. Neda Mravunac – bolnička apoteka, te dva asistenta dr Aleksandar Kranjc – ginekologija, dr Viktor Juzbašić – kirurgija i četiri stažista: dr Zdenka Baljkas, dr Juraj Rulnjević, dr Branko Zuber i dr Zvonimir Maretić. S ekipom je došao i Ivan Dujmović, prvi upravitelj bolnice. Od medicinskih sestara stigle su: Desa Marunić, Neta Dumenčić, Anica Kirac i Sofija Vlašić. Nadalje su došli rendgenski tehničar Pepica Rotar (Prešern) i bolničarke Darinka Mrda i Nevenka Žegarac (18). U Pulu smo stigli 20. rujna 1947. godine oko 4 sata po podne, a na ulaznim vratima bolnice dočekalo nas je osoblje koje je ostalo u bolnici, njih tridesetak. Iz Rijeke je stigao dr Egon Marović, koji je u ime Oblasnog NOO-a bolnicu bio službeno preuzeo od angloameričkih okupacijskih vlasti, a po našem dolasku izvršio primopredaju – njenom prvom ravnatelju dru Ivanu Kosiću. Situacija u bolnici i u izvanbolničkoj službi bila je kritična. Talijanski liječnici otputovali su još 15. rujna uvečer tako da je bolnica ostala bez liječničkog kadra osim dra Ferene (Ferenac) koji je također ubrzo otišao. U bolnici smo zatekli i jednog nadriliječnika, koji se izdavao za liječnika, no, nakon kraćeg vremena bio je otkriven. Ovih 5 dana dužnost ravnatelja obavljao je stari službenik bolnice Lino Petris. I bolesnici su se uglavnom razbjegli kuća-

ma. Zatekli smo jedva 30–40, zastrašenih, nepovjerljivih bolesnika, jer je neprijateljska propaganda tvrdila da će narod u Puli sada ostati bez zdravstvene zaštite, da dolaze liječnici koji i nisu pravi liječnici, nego kursisti itd. Sav je vredniji inventar bio razvučen. U laboratoriju nismo našli ni cjevčice za sedimentaciju krvi. Od troje sanitetskih kola ostala su samo jedna, i to u lošem stanju. Ista takva slika pustoši vladala je u samom gradu, u kojem je ostalo manje od 10.000 stanovnika (18).

Trebalo je početi živjeti i raditi u opustjelom gradu, u opustošenoj bolnici, zadobiti povjerenje ljudi i pokazati im vrijednost i vitalnost naše zdravstvene službe. Nije to bilo lako. Nekoliko malodušnijih ubrzo je zbog raznoraznih okolnosti napustilo Pulu, ali mi ostali smo se latili tog teškog posla. Radi ilustracije navodimo kako npr. nismo imali pedijatra, a kad je nakon nekoliko mjeseci došla dr Vanda Hahamović, bila je prisiljena da vodi ambulantu za djecu onako usput – u prijemnoj ambulanti. Pedijatrijske bolesnike smještavala je u prvo vrijeme na zarazni odjel (slika 5). Nismo imali ni internista. Jedan od nas (Z. M.), onda stažist, dobio je dužnost da se

Slika 5. Stara zgrada Odjela za zarazne bolesti u Puli 1947. godine

249

brine o internom odjelu, a nadzor je vršio – neurolog. Naša malobrojna ekipa morala je popuniti i izvanbolničku službu, te su bolnički liječnici bili prisiljeni da u svoje slobodno vrijeme rade u Domu zdravlja ili kako su ga onda zvali »Cassa malati«. Frekvencija tih ambulanti prelazila je često broj 100. No, usprkos svim poteškoćama entuzijizam je pobijedio. Gledajući retrospektivno može se reći da je značajnu ulogu odigrao prim. dr Mario Duić, šef Kirurškog odjela. Kirurški odjel prvi je počeo normalno funkcionirati, a glas o operacijama koje su bile izvedene već prvih dana ubrzo je odjeknuo po Istri i Puli. To naravno ne znači da i drugi nisu izvršili svaki svoju dužnost, ali laicima možda rad kirurga najviše imponira, a rezultati su najbrži i najopipljiviji. Svakako da je još svemu pridonijela i sama ličnost prim. dra Duića, koji je već svojom pojavom i načinom ulijevao povjerenje i poštovanje i zračio autoritetom.

Pri našem dolasku zjapilo je više od 500 kreveta praznih. No, ubrzo smo ih ponovno popunili, stekavši povjerenje pučanstva. Raspored bolničkih odjela bio je nešto drugačiji nego prije. Laboratorij, pogotovu Centralni nije ni postojao, pa smo se snalazili kako smo znali.

Još su tijekom 1947. godine u Pulu došli liječnici: dr Lujo Žemva – dermatovenerolog i dr Ljuba Vučak – ftiziolog, a u 1948. godini dr Pavao Kos – asistent ginekologije, te dr Aleksandar Špehar i dr Ivan Matijašević – asistenti kirurgije. U tijeku 1947. godine otišli su dr Lujo Križ – rendgenolog, dr Stjepan Pijuković – dermatovenerolog i stažistica dr Zdenka Baljkas, a u 1948. godini dr Aleksandar Kranjc i dr Viktor Juzbašić – asistenti ginekologije i kirurgije. Odlaskom dra Luje Križa rendgenologa nismo imali gotovo pola godine, nego je svatko gledao svoje pacijente na starom i jedinom rendgenskom aparatu koji je postojao u bolnici, sve do dolaska prim. dra Teodora Maksimova u proljeće 1948. godine. Veliku poteškoću činila je i nestašica zdravstvenih radnika, osobito liječnika, kao poslje-

dica ratnih godina. Zbog ilustracije navodim da je jedan od nas došavši u Pulu kao stažist i ostavši ovdje bio tijekom idućih 33 godine stalno najmlađi liječnik i po godinama života i po stažu, jer je idući stažist stigao tek – godine 1950!

Naravno da je u onoj situaciji i uprava bolnice pod vodstvom dra Ivana Kosića, dra Grge Lučić-Lavčevića i upravitelja Ivana Dujmovića imala pune ruke posla da sredi prilike. Sjeća se npr. naš bivši upravitelj Dujmović: »Nismo imali četke, brali smo korijen trave kršin i izradivali ih; nismo imali metle, radili smo ih iz sirke koji smo sijali. Nije bilo jaja, mesa, mlijeka – osnovali smo peradarstvo, nabavili krave, ovce, proširili svinjogojstvo. Nismo imali ništa osim ljubavi za rad i posao koji smo preuzeli« (19).

Kako vidimo rad u onim pionirskim danima u bolnici i gradu koji je teško stradao u godinama rata i okupacije u onoj poslijeratnoj neimaštini nije bio lagan. Ali naši zdravstveni radnici svjesni od kolikog je značenja njihov rad ne samo za zdravlje Istre nego i za njezinu nacionalnu svijest i entitet dali su sve od sebe. Nekadašnja opća bolnica se razvijala i objedinivši Opću bolnicu i Dom zdravlja prerasla je 1. siječnja 1962. godine u Medicinski centar Pula.

Vojna bolnica u Puli osnovana je još 1861. godine; danas je modernizirana i obavlja svoju značajnu ulogu u zdravstvenoj skrbi ne samo za vojne osobe nego dijelom i za građanstvo. U prošlom je stoljeću mnogo pridonijela u suzbijanju velikih epidemija malarije a na tom je polju poznato ime liječnika infektologa, porijeklom Poljaka, pukovnika dr Augusta Jileka, koji se posebice bavio proučavanjem malarije i o tome napisao više stručnih i znanstvenih radova.

Pula ima i karakteristike kongresnog grada. Od 1960. godine održava se svake godine Neuropsihijatrijski simpozij koji je osnovao prof. dr Hans Bertha, a koji se od Jugoslavensko-austrijskog simpozija postupno razvio u ugledni međunarodni skup s brojnim sudionicima iz evropskih, pa i izvanevropskih zemalja.

Slika 6. Nova zgrada Rodilišta i ginekologije Medicinskog centra u Puli otvorena 1979. godine. Na petom je katu smješten Dječji odjel

Slika 7. Naslovna strana četvrtog »Zbornika zdravstva u Istri« izdanog u povodu 35. obljetnice djelovanja zdravstvene službe SR Hrvatske u Puli

I Opća bolnica, i kasnije Medicinski centar prelazili su razne etape svog razvoja, bilježili su i uspone, ali ponekad i teške trenutke, no, razvojna se crta uvijek kretala prema gore (slika 6).

Mnogo toga što bi inače palo u zaborav pribilježeno je u našim »Zbornicima« koje izdajemo prilikom obljetnica svakih 5 godina počevši od 1967. godine. Do sada su objavljena četiri Zbornika od kojih su prva dva bili Zbornici zdravstva u Puli, a kasnije su prerasli u Zbornike zdravstva u Istri (20, 21, 22, 23). Vjerujemo da oni predstavljaju uz ostalo i vrijednu građu za povijest zdravstva i medicine ovog kraja (slika 7).

Danas, od one prve ekipe zdravstvenih radnika koja je došla u Pulu 20. rujna 1947. godine, jedan je od autora ovog povijesnog prikaza ostao na radu kao jedini od sudionika iz tog pionirskog razdoblja, sudjelujući i u daljnjim zbivanjima i razvoju zdravstvene službe u Puli. S poštovanjem i zahvalnošću se sjećamo svih onih ostalih koji su onda pod onim teškim prilikama uzidali svoj obol u to lijepo, veliko i suvremeno zdanje Medicinskog centra kakav imamo danas.

SUMMARY

THE DEVELOPMENT OF THE MEDICAL CENTRE IN PULA THROUGH THE HISTORY OF MEDICINE IN ISTRIA

In ancient times the Istrian peninsula and the town of Pula were inhabited by Protoillyrians, Illyrians, Romans and Slavs. The traces of the medical histories of these peoples have been preserved until today. From the 7th century the monasteries of the Benedictines, Templars, Franciscans, Paulins and other monks were the sites that promoted medicine. Between the 13th and 16th centuries there were as many as 25 municipal hospitals in Istria.

The old hospital in Pula was located at the foot of a castle. After an epidemic of small-pox in 1872 the patients were accommodated in a barrack in the vicinity of the Arena before a building for the hospital was constructed. In 1896 a big modern hospital was built on the hill of St. Michael, to the east of the old town centre. This hospital has been in use till nowadays.

The hill of St. Michael has a long and rich history. In Roman times a necropolis was extended on its eastern decline, and in 555 AD Christians erected the church of St.

Michael and a monastery which developed into a rich abbey with splendid buildings. In this complex in 1005 was built the church of St. Clement which served as a mausoleum to Istrian ducs. Salomon, »rex Pannoniae« was buried there in 1304. A guest of the abbey was also Dante Alighieri who in the »Divine Comedy« mentions this necropolis at the foot of St. Michael's hill comparing it with the tombs in Arles in France.

In 1947 when Pula was united with Croatia and Yugoslavia, the hospital, abandoned by Italian physicians, was taken over by a team of physicians and other health workers who arrived from Zagreb, on 20 September 1947. In these difficult post-war times, with great engagement of all of them, the hospital was made to work. It developed, became larger and has grown into the Medical Centre of today.

*Medical Centre Pula, Pula
Rudelić, I., Maretić, Z.*

LITERATURA

1. TONKOVIĆ, V., RUDELIĆ, I., PAIĆ, V., BARTOLIĆ, A.: Konture razvoja medicine i medicinske misli u Istri do kraja XIX. stoljeća, Prilozi o zavičaju, 1:217, 1980. — 2. GRMEK, D. M.: Razvoj medicine na području današnje Jugoslavije, Medicina i zdravstvene prilike do početka XIX. stoljeća, Medicinska enciklopedija, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, svezak 8 1963, str. 202-209. — 3. PAIĆ, V.: Razvoj zdravstva u staroj Puli, Zbornik 20-godišnjice zdravstva u Puli, 1969, str. 15. — 4. RUDELIĆ, I.: Povijesni značaj kupališta s posebnim osvrtom na Istarske toplice, Zbornik 25-godišnjice zdravstva u Puli, 1973, str. 385. — 5. RUDELIĆ, I.: Kroz povijesni razvitak Istarskih toplica, Liječničke novine, 11:9, 1973. — 6. RUDELIĆ, I.: Osvrt na zdravstvo u Istri tijekom stoljeća, Liječničke novine, 8:2, 1972. — STOJANOVIĆ, V.: Istorija medicine, Medicinska knjiga Beograd - Zagreb, 1953, str. 283. — 8. GRMEK, D. M.: Razvoj medicine u Hrvatskoj do XII. stoljeća, Spomen knjiga Zbora liječnika Hrvatske, Zagreb, 1954. — 9. KORIN, N.: Martin Horvat i povijest medicine, Skupština općine Rovinj, 1976, str. 53. — 10. OSTOJIĆ, I.: Benediktinci u Hrvatskoj, Benediktinski priorat Tkon, svezak III, 1965, str. 151. — 11. SCHIAVUZZI, B.: L'Abbazia di S. Michele in Monte, Venezia, 1928. — 12. RUDELIĆ, I.: Iz predavanja održanog 1981. godine povodom osnivanja Sekcije za povijest medicine Zbora liječnika Hrvatske Istra - Pula. — 13. KOJIĆ, B., BARBALIĆ, R.: Ilustrirana povijest Jadranskog pomorstva, Stvarnost, Zagreb, 1975. — 14. ŠONJE, A.: Bizant i crkveno graditeljstvo u Istri, Biblioteka Dometi, Rijeka, 1981. — 15. ALIGHIERI, D.: La divina commedia, Inferno, »La Nuova Italia« ed. Firenze, 1979, str. 106. — 16. RUDELIĆ, I., MARETIĆ, Z.: O povijesnim zbivanjima na Mihovilovom brdu, sjedištu bolnice Medicinskog centra u Puli, Zbornik zdravstva u Istri, 35 godina zdravstvene službe SR Hrvatske u Puli, 1947-1982, Zdrav-

stvene organizacije Istre, Osnovna organizacija Zbora liječnika Hrvatske, Znanstvena jedinica Medicinskog centra u osnivanju, Pula, 1982, str. 373. — 17. DUGAČKI, V.: Povijest porodništva, Primalski vjesnik, 7-9:87, 1966. — 18. MARETIĆ, Z.: Sjećanja na preuzimanje zdravstvene službe u Puli, u: Zborniku 20-godišnjice zdravstva u Puli, Medicinski centar Pula, Zbor liječnika Hrvatske, Pula 1969, str. 21. — 19. DUJMOVIĆ, I.: Osobno saopćenje (pismo), 1983. — 20. ZBORNIK 20 godina zdravstva u Puli, 1947-1967, Medicinski centar Pula - Zbor liječnika Hrvatske, Pula, 1969. —

21. ZBORNIK 25 godina zdravstva u Puli, 1947-1972, Medicinski centar - Zbor liječnika Hrvatske, Pula, 1973. — 22. ZBORNIK zdravstva u Istri, 30 godina zdravstvene službe SR Hrvatske u Puli, 1947-1977, Zdravstvene organizacije Istre, Zbor liječnika Hrvatske, Pula, 1980. — 23. ZBORNIK zdravstva u Istri, 35 godine zdravstvene službe SR Hrvatske u Puli, 1947-1982, Zdravstvene organizacije Istre, Osnovna organizacija Zbora liječnika Hrvatske, Znanstvena jedinica Medicinskog centra u osnivanju, Pula, 1982.